

Ковальчук В. Освітнє середовище закладу професійної освіти як фактор розвитку особистості майбутнього фахівця. *Креативна педагогіка: [науковий журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки "Полісся". Житомир, 2023. Вип. 16. 141 с. С.48-53ю*

УДК 37.014.3: 373:378:147

Валентина Ковальчук
доктор педагогічних наук,
професор кафедри професійно-педагогічної,
спеціальної освіти, андрагогіки та управління
Житомирського державного університету імені І.Я. Франка
<https://orcid.org/0000-0002-1231-8708>
va_kovalchuk@ukr.net

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Освітнє середовище закладу професійної освіти як фактор розвитку особистості майбутнього фахівця

У статті розглянуто проблему функціонування освітнього середовища закладу професійної освіти. На основі аналізу теоретичних джерел останніх десятиліть аргументовано актуальність окресленої проблеми. Визначено роль освітнього середовища ЗВО як фактору розвитку особистості майбутнього фахівця. Окреслено педагогічні умови функціонування освітнього середовища закладу вищої освіти. Розкрито структуру та подано характеристику компонентів освітнього середовища закладу на прикладі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: *професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, освітнє середовище, компоненти освітнього середовища, педагогічне партнерство.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку системи професійної освіти, зокрема педагогічної, відбувається під впливом багатьох факторів. Серед найбільш значущих можна виділити: реформування системи освіти,

впровадження нових стандартів, розвиток інформаційного простору, зміни формату і умов навчання, переосмислення життєво важливих ціннісних орієнтацій тощо.

Формування особистості майбутнього фахівця у процесі навчання переважно залежить від освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти, в якому створюються умови для творчого оволодіння цілісним досвідом професійної діяльності.

Метою статті є обґрунтування важливості освітнього середовища закладу вищої освіти у професійній підготовці майбутніх учителів, аналіз структури та характеристики компонентів. Досягнення задекларованої мети сприятиме розширенню теоретичних основ моделювання та ефективного управління освітнім середовищем закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблемі розробки освітнього середовища закладу вищої освіти, аналізу його характеристики та особливостей функціонування висвітлено у дослідженнях вітчизняних науковців Н. Гонтаровської, М. Братко, Р. Вайноли, К. Приходченко, О. Тадеуш, О. Ярошинської та ін.

В загальному науковці характеризують освітнє середовище з позицій системного підходу. Так, дослідниця Братко М.В. розглядає освітнє середовище закладу вищої освіти як комплекс умов-можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу [1, с.71]. Ярошинська О. визначає освітнє середовище закладу вищої освіти як сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освіти і забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб'єктів [5, с.65]. Отже, узагальнено, освітнє середовище закладу вищої освіти є *сукупністю умов різного характеру (природного та створеного суб'єктами), у яких розгортається конструктивна*

взаємодія суб'єктів та явищ соціокультурної дійсності, спрямованих на реалізацію визначених завдань професійної освіти .

Розглядаючи середовище як структурний об'єкт педагогічної системи закладу освіти, можна виділити такі його характеристики: складність (кількість складових, що впливають на функціонування організації та інтенсивність взаємодії між ними), динамічність (кількість змін середовища в одиницю часу та подібністю змін), невизначеність середовища (кількість інформації про компоненти та зміни в середовищі, її якість та визначеність). [3, с.18.].

Результати теоретичних та практичних положень вивчення функціонування освітнього середовища дають можливість виокремити вимоги для його розробки та проєктування. Серед основних виділяємо такі:

- *створення цілісної системи освітньо-виховного середовища (наявність усіх компонентів);*
- *забезпечення відкритості і конструктивності соціокультурного освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти;*
- *впровадження психологізації як необхідності враховувати у комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на здобувача освіти, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні;*
- *створення умов для розвитку творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу;*
- *стимулювання різнорівневої і різноаспектної педагогічної взаємодії викладачів і здобувачів освіти у різних видах спільної діяльності;*
- *реалізація варіативності, що відображає унікальність, своєрідність освітньо-виховної системи конкретного навчального закладу в поєднанні з особливостями структури, умов існування та специфіки розвивального середовища.*

На основі аналізу наукової літератури педагогічні умови розглядаються як взаємозалежні елементи освітнього середовища – фактори, обставини, стани, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії, впливають на кожного з них, спонукають викладачів і студентів до активізації власної

діяльності з метою підвищення ефективності професійної підготовки. Дослідниця Вітвицька С.С., аналізуючи ефективність педагогічних умов навчальної діяльності здобувачів другого (магістерського рівня) вищої освіти, визначає їх як обов'язковий структурний компонент педагогічної системи закладу вищої освіти, який відображає сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища і суттєво впливає на особистісний і процесуальний аспекти системи та забезпечує її ефективне функціонування, розвиток [2, с.127].

Серед найбільш важливих педагогічних умов професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи ми виділяємо такі: спрямування професійної підготовки на ціннісно-сміслову самовизначення майбутнього вчителя; позитивна мотивація здобувачів вищої освіти до навчання; рівень готовності до успішної та швидкої адаптації в умовах закладу освіти, до самоосвіти та самовдосконалення; наявність творчого педагогічного колективу та освітньо-розвивального середовища; реалізація педагогіки партнерства; практико орієнтований підхід до організації процесу навчання та використання сучасних технологій навчання; постійний контроль та моніторинг якості результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти і сучасне матеріально-технічне забезпечення закладу вищої освіти.

Структуру освітньо-виховного середовища закладу професійної освіти можна представити поєднанням таких важливих взаємопов'язаних компонентів: просторово-семантичний, змістово-методичний та комунікативно-організаційний. Просторово-семантичний включає предметну організацію життєвого простору учасників освітнього процесу (дизайн інтер'єру закладу, навчальних кабінетів, лабораторій, символи закладу, настінна інформація). Змістово-методичний компонент охоплює концепції професійної підготовки, освітні програми, плани, навчально-методичне забезпечення, технології навчання тощо. Відповідно комунікативно-організаційний компонент освітньо-виховного середовища відображає взаємодію учасників освітнього процесу, стиль спілкування, організаційні форми і методи (аудиторна, позааудиторна

діяльність, студентські дослідницькі співтовариства, проблемні групи, студентське самоврядування, самоосвіта). Розглянемо виділені компоненти на прикладі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Змістово-методичний компонент освітнього середовища можна представити через реалізацію таких послідовних етапів: адаптаційно-професійний, локально-професійний, системно-професійний, реалізація яких здійснюється в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Адаптаційно-професійний етап передбачає вивчення студентами загальних психолого-педагогічних дисциплін і на цій основі формування професійно важливих ціннісних орієнтацій, мотивів оволодіння необхідними знаннями, уміннями і якостями (I-II курси).

Завдання етапу:

- Формувати суб'єктність майбутнього вчителя.
- Формувати професійно значимі цінності й мотиви оволодіння основами професійної діяльності.
- Сприяти засвоєнню інтегративних психолого-педагогічних знань про сутність та специфіку професійної діяльності вчителя.

Технології навчання: класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів; технологія роботи в «малих групах» («Педагогічна майстерня»); проєктна технологія; технологія диференціації та індивідуалізації навчання)

Локально-професійний етап передбачає поглиблення та розширення професійно орієнтованих знань, формування необхідних професійно-педагогічних компетентностей у процесі навчальної, самоосвітньої діяльності та під час неперервної (навчальної) педагогічної практики (II і III курси навчання).

Завдання етапу:

- Формувати професійну суб'єктність майбутнього вчителя.
- Формувати базові, професійно-педагогічні компетентності.
- Формувати та апробувати особистісно-професійну стратегію студента в умовах професійного середовища.

Технології навчання: класичне лекційно-семінарське навчання з використанням аудіовізуальних технічних засобів; імітаційні, дидактичні ігри, проектна діяльність, науково-дослідницька діяльність, технологія роботи в «малих групах» («Педагогічна майстерня») тощо.

На *системно-професійному етапі* завершується формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи з освітнім рівнем бакалавр (IV курс).

Завдання етапу:

1. Організувати повноцінне застосування теоретичних базових знань майбутнього вчителя під час виробничої педагогічної практики.
2. Розвивати сформовані професійно значимі цінності та мотиви, розробка й апробація особистої професійної стратегії в умовах об'єктивних умов професійного середовища.
3. Формувати професійну суб'єктність майбутнього вчителя.

Технології навчання: робота у «малих групах», технологія диференціації та індивідуалізації навчання, пошуково-дослідницька технологія, технологія розв'язання педагогічних задач, технологія портфоліо, дискусійні клуби.

У процесі навчання у закладі вищої освіти у здобувача освіти проходить професійне та особистісне самовизначення, здійснюється інтелектуально-моральний розвиток та фахова самореалізація під час практики. Важливо, щоб в основі цих процесів було покладено принципи педагогічного партнерства.

Під педагогічним партнерством закладу вищої освіти та здобувачем розуміється процес суб'єкт-суб'єктних відносин в організації та проведенні спільної ціннісно-орієнтованої діяльності, заснованої на конструктивному діалоговому спілкуванні, що розширює мотивоване розуміння ними освітнього процесу і призводить до якісних змін [4, с.62] Партнерські взаємини між учасниками освітнього процесу є однією з ключових засад якісного реформування української школи. І це не дивно, адже лише завдяки порозумінню, співпраці та підтримці кожного учасника можна досягти позитивного результату. Педагогіка партнерства є актуальною для всіх рівнів

освіти, зокрема і вищої професійної. Освітнє середовище закладу вищої освіти має будуватися на засадах партнерської взаємодії суб'єктів освіти. Такий підхід дає можливість оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми, а саме впроваджувати, краще розуміти її вподобання професійні та життєві орієнтири.

Якраз в основу комунікативно-організаційного компоненту і покладено принципи педагогіки партнерської співпраці усіх учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, викладачів, методистів, роботодавців, представників громадськості тощо).

Комунікативно-організаційний компонент освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти можна представити схематично (Рисунок 1).

Рисунок 1. Комунікативно-організаційний компонент освітнього середовища закладу вищої освіти.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи є комплексним педагогічним процесом формування професійної компетентності, що відбувається в сприятливих умовах технологічного та науково-методичного забезпечення фахової підготовки в освітньому середовищі вищого навчального закладу. Сучасні завдання реформування системи освіти, впровадження концепції Нової української школи вимагають від закладу вищої

освіти створення такого освітнього середовища, яке б забезпечило формування професіонала з необхідними професійними компетентностями, мобільного, здатного самостійно приймати відповідальні рішення, реалізовувати їх у конкретних професійних умовах партнерської співпраці з учасниками освітнього процесу. Перспективними напрямками дослідження освітнього середовища закладу вищої освіти є вивчення та аналіз його потенційних поліфункціональних можливостей для розв'язання актуальних завдань професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Братко М.В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. [Електронний ресурс]. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2015. Вип.135. С.67-72. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5576/6/M_Bratko_Nz_p_2015_135.pdf
2. Вітвицька С.С. Педагогічні умови ефективності навчальної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Вип. 1 (108). 2022. С.123-137.
3. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
4. Тадеуш, О. М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.*, (33), С.57-69.
5. Ярошинська О.О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: дис. ... докт. пед. наук. Умань, 2015. 544 с.

Kovalchuk V.A. The educational environment of a professional education institution as a factor in the development of the future specialist's personality

The article examines the problem of the educational environment of a professional education institution functioning. The relevance of the outlined problem is argued, based on the analysis of theoretical sources of recent decades. The role of the educational environment of higher education institutions as a factor in the development of the future specialist's personality is determined. Pedagogical conditions for the functioning of the educational environment of a higher education institution are outlined. Using the example of future primary school teachers professional training, the structure of the institution's educational environment is revealed and their characteristics are presented.

Key words: future primary school teachers professional training, educational environment, educational environment components, pedagogical partnership.